

on-line >>> www.alnari.rs
mail to >>> office@alnari.rs

Naziv originala:

Teresa Revay

TOUS LES RÊVES DU MONDE

Copyright © Belfond, un département de Place des Editeurs, 2009

Translation Copyright © 2010 za srpsko izdanje Alnari d.o.o.

ISBN 978-86-7710-554-9

TEREZA REVAJ

*Svi snovi
sveta*

Prevela Danijela Martinović

alnari
PUBLISHING

Beograd, 2010.

TEBI

Immer mit Liebe.

Nisam ništa.
Nikad neću biti ništa.
Ne mogu želeti da budem ništa.
Ako se to izuzme, imam u sebi sve snove sveta.

Fernando Pessoa

PRVI DEO

Pariz, oktobar 1944.

Umetnost laganja ne toleriše prosečnost. Ili se u tome neprestano usavršavate, ili ste potonuli.

Tog dana, kada je prvi put slagala svoju kćerku, Ksenija ju je uzela za obe ruke i odlučnim ali nežnim tonom saopštila da joj je otac umro od srčanog napada. Nataša je prebledela. U velikom salonu koji je gledao na park Luksemburg, dok joj je devojčica jecala na ramenu, Ksenija je udisala miris krvi svog supruga kojom su bili poprskani tepisi i zidovi i čiji su se tragovi i dalje nazirali.

Nije pravedno, pomislila je, ganuta drhtavicom koja je obuzimala slabašno telo njenog deteta. Nakon četiri duge godine razdvojenosti, trebalo je da ovi susreti budu trenuci sreće. Tokom invazije nemačkih trupa na Francusku, Ksenija je smatrala da će, daleko od Pariza, Nataša biti na sigurnom, i poverila ju je svojoj sestri, koja je bila izbegla na jug, u okolinu Nice. Situacija se odužila. I evo, umesto da slave, svojoj devojčici saopštila je okrutnu vest. Nataša je obožavala Gabrijela, tog brižnog i požrtvovanog oca. Kako da joj kaže istinu? Kseniji se pred očima pojavi prizor: grad u pobedničkoj euforiji dva meseca ranije, crkvena zvona odzvanjaju pod suncem, slavlje oslobođenih Parižana, i cev pištolja Gabrijela Vodojea na njenoj slepoočnici. Primoravao ju je da mu prizna svoju ljubav prema drugom čoveku.

„Nije se mučio, mamuška?“ upita je Nataša promuklim glasom.

„Ne“, prošaputa Ksenija.

Lica iskrivljenog od besa i ljubomore, Gabrijel je imao pogled čoveka koji je izgubio samokontrolu. Taj inteligentni i prefinjeni advokat, suočen sa istinom, nije mogao da joj oprostí što je ostala verna jedinó ljubavi svog života. Ksenija nije mogla da se ljuti zbog toga. Ipak, ni Gabrijelove ucene ni pretnje nisu uspele da Ruskinju, koja se bila suočila s boljševičkim revolucionarima, a potom i sa egzilom i ratom, nateraju da moli. Pritiskajući obarač, imao je šansu jedan prema dva da je ubije. Ksenija je bila ubeđena u to da bi on zatim ponovo napunio pištolj i pucao u sebe. A Nataša bi postala siročé.

Devojčica se iznenada izmače, obrisavši rukom suze. Kosa joj je bila slepljena za mokro čelo. Izgledala je ljutito što se prepustila. Skoro besno. Kako se bila promenila! Nestašno dete s plavim pletenicama i bucmastim obrazima pretvorilo se u vižljastog sedamnaestogodišnjeg devojčurka, nežnih kontura, nespretnih pokreta poput jagnjeta, i kao da je stanovalo u telu koje joj je još uvek bilo nepoznato. Nemaština i strahovi usled rata nisu štedeli nikoga. Pogled joj je bio mračan, dubok, i Kseniji se učinilo da stoji pred strancem. Posmatrala je svoju kćerku sa osećajem znatiželje i zabrinutosti. Tuđi glasovi, tuđe ruke vodili su je kroz opasnosti, svih ovih ukradenih godina koje im neće biti vraćene. Zar i odsustvo nije jedan vid izdaje?

Začuše se vrata u dnu salona. Ksenija se trgnu. Bila je izgubila naviku da deli stan. Sada ih je među ovim zidovima bilo četvoro i prostor je ponovo oživeo. Bila se obradovala Natašinom, Feliksovom i Lilinom povratku. Na stanici je, s posebnom radošću, zagrlila decu Seligsonovih. Njena prijateljica Sara poverila joj ih je 1938. kako bi izbegli nacističke antisemitske progone, s nadom da će im se kasnije pridružiti zajedno sa svojim suprugom i najmlađom kćerkom. Ali Sara i Viktor nisu uspeli da napuste Nemačku. Posrednik zadužen da ih sprovede na sigurno, bio je otkriven a grupa za otpor uništena. Ksenija nije znala šta se s njima dogodilo i bojala se najgoreg. Tešila ju je jedino pomisao na to da je zaštitila Feliksa i Lili.

Deca su insistirala na tome da se vrate u Pariz. Prešli su Francusku, opustošenu bombardovanjima, i Ksenija je naivno očekivala da će ih zateći iste kao što su bili na početku rata: Natašu, vragolastu i nestašnu, ponekad pravog malog zapovednika, Feliksa užarenog pogleda ispod guste grive svoje tamne kose, i Lili, stidljivu i tihu devojčicu, pogođenu

bolnim razdvajanjem od svojih roditelja. Tokom nekoliko proteklih godina, ona ih je čak više puta posećivala, između ostalog kako bi i Seligsonovima donela lažna dokumenta, ali ti boravci ispunjeni zebnjom bili su izbrisani iz njenog sećanja. Da li je ona to pokušavala da nastavi tamo gde je nit bila pokidana, da odagna tragedije i izbriše bol?

Dok je jesenja kiša padala po smeđem i požutelom lišću, a mlečno-bela svetlost obavijala nameštaj od skupog drveta, Ksenija je posmatrala bol na lepom Natašinom licu. Mrzela je kada se osećala nemoćno, i krivila je sebe što nije mogla da pronade reči kojima bi je utešila. Sprečavao ju je osećaj nelagodnosti. Gabrijelova užasna smrt šokirala ju je, ali i oslobodila. Kompleksnost njihovog odnosa navodila ju je na to da se pokrije tišinom, jer se plašila da ne kaže previše. Ipak, toliko je želela da zaštiti Natašu, da je sačuva od sadašnjih kao i od budućih rana, ali činilo se kao da je bezbrižnost bila napustila njenu porodicu još od one noći februara 1917. godine kada su boljševici ubili generala grofa Fjodora Sergejeviča Osolina u njihovoj palati u Petrogradu, i kada je Ksenija, bosonoga, stajala pred beživotnim telom svog oca.

„Izvini, mama“, rekla je Nataša, okrenuvši se. „Ne zameri mi, videćemo se uskoro, važi?“

Ona ode u svoju sobu ostavivši Kseniju samu u salonu. Samu sa svojim tajnama.

Nekoliko dana kasnije, Ksenija je izašla iz kancelarije sindikata krojača, s fasciklom pod miškom i osmehom na usnama. Sastanak s Lusi-janom Lelonom, njenim starim prijateljem, i predstavnicima Francuske humanitarne zajednice bio je uspešan. Društvo je tražilo način da sakupi sredstva za pomoć žrtvama rata, i rodila se ideja da se predstavi jedna kolekcija figura koje bi nosile kreacije pariskih modnih kuća. Modele od kovanog gvožđa, visoke sto sedamdeset centimetara, ideja mlade Elijan Bonabel, talentovane ilustratorke, postavice renomirani umetnici. Originalan spoj sveta mode i sveta umetnosti obećavao je uspeh. Poznati kreatori poput Žane Lanven, Žaka Ejmija i Elze Skapareli već su predlagali različite kreacije. Reditelj Kristijan Berar bio se angažovao da postavi scenu s modelima i pozvao slikare i dekoratere. Čak je Žak Kokto pokazao interesovanje da osmisli dekor. Cilj je bio

dvostruk: sakupiti dovoljnu sumu za asocijaciju, ali i povratiti sjaj visokoj modi, dokazujući da rat i okupacija nisu nimalo oslabili neosporan talenat francuske prestonice za eleganciju. Robert Rici, jedan od podstrekača projekta, bio je taj koji je izložbi dao naziv „Teatar mode“ a Ksenija je bila zadužena za koordinaciju.

Mlada žena odlučno je koračala ulicom, dok su joj drvene potpetice lupale o trotoar. Prljava voda slivala se niz fasade i curila po izlozima prodavnica oštećenih od metaka. Ona se uvuče u izlizani okovratnik svog kaputa, jer je vazduh bio veoma oštar. Jedan vojni policajac s belom kapom zaustavio je saobraćaj kako bi propustio kolonu američkih vozila koja se kretala ka ambasadi Sjedinjenih Država. Retki automobili i biciklisti čekali su, iako nisu skrivali svoje nezadovoljstvo. Srdačnost s kojom su u leto bile dočekane američke trupe ustupila je mesto uzajamnim optužbama i provokacijama. Izgledalo je da su Francuzi već bili probali njihov hleb, onaj koji su pekari umesili od američkog brašna oslobođenja, ali koji je bio nestao s polica otkad je Alijansa priznala privremenu vladu generala De Gola. Kako je Francuz po prirodi bio gord, uporna nemaština, beda i opstajanje crnog tržišta naveli su ga da ujede ruku koja ga je oslobodila, tim pre što niko više nije verovao u brzu pobedu. Hitlerov poraz bio je neminovan i trupe Vermahta povlačile su se sa svih frontova, ali ipak su se borile srđbom beznađa. Svi su živeli u zebnji. Kada će se košmar završiti? Milioni mrtvih, nestalih i zarobljenih nastavljali su da progone savesti. Ipak, i pored utučenosti i namrštenih lica svojih sunarodnika, Ksenija je želela da veruje u bolje dane.

Dok je silazila kamenim stepenicama koje su vodile u park Tijeri, odjeknu detonacija. Ona posrnu i uhvati se za ogradu kako bi povratila ravnotežu. Dosije se razlete, listovi se raštrkaše po prašini. Iza nje, sakupiše se prolaznici: bila je to samo guma na automobilu koja je eksplodirala. Besna, ona se saže da pokupi nacрте, ali odjednom oseti vrtoglavicu.

Bilo je to deset godina ranije tokom februarskih pobuna 1934. godine. Konjičke trupe Republikanske garde bile su udarile na razjarenu masu, uzvikujući 'Marseljezu', manifestanti su evakuisali svoje ranjene. Vazduh je mirisao na uznemirenost i barut. Strahovalo se od zalutalih metaka a jedan autobus goreo je prevrnut na pločniku. Maks se iznenađa pojavi, kao što je to činio svaki put kada bi ušao u njen život.

Nepomičan, stajao je ispod ogolelih grana drveća, obučen u bež kaput s podignutom kragnom i fotoaparatom u ruci.

Ima ljubavi koje su poput rana. Svako podsećanje na neku uspomenu dovoljno je da se pojavi jedan potisnuti svet. Ne bi prošao nijedan dan a da Ksenija ne bi pomislila na njega. Ostala je da leži u mraku, satima, ispunjena njegovim prisustvom, njegovim pogledom, dahom, mirisom njegove kože, a nije znala ni da li je živ ili mrtav. A ta neizvesnost grizla ju je kao kiselina.

Maks fon Pasau bio je neizbežan. Istinu govoreći, ništa drugo osim njega nije ni postojalo. Bio je njena prva ljubav, čovek koji je obeležio njenu dušu i njeno telo, koji je od nje tražio najveću od svih žrtava, da položi oružje i preda se, ona, koja je tokom teških godina bila izgradila svoj oklop i koja se najviše plašila da pokaže svoju osetljivost. Maks ju je odmah zavoleo, kao što vole oni koji nikada ništa nisu izgubili. Ona nije posedovala tu smelost i potrošila je godine bežeći od njega. Trebalo je da se razbesni rat da bi se Ksenija konačno usudila da ode njemu, jednog jesenjeg dana, u Berlin, dok se Evropom širio pakao Trećeg rajha.

Ona ubrza korak. Ranije, kada je dolazio u Pariz, Maks bi odsedao u hotelu *Moris*. Ona bi mu dolazila krijući se od muža, usplahirena i nestrpljiva, jer Maks ju je vraćao onom iskonskom. Ipak, i nakon nekoliko meseci, ponovo ga je izdala, iz straha i gordosti. Izgovorila je teške reči i još uvek se sećala njegovog povređenog pogleda. Obuze je jeza. Nikada sebi neće oprostiti što je povredila tog odanog čoveka, talentovanog umetnika koji ju je uzvišeno predstavio dok mu je pozirala, čoveka izuzetne čestitosti, čija je jedina slabost bila to što ju je voleo, nju, Kseniju Fjodorovnu Osolin.

Znala je da je nemačka grupa za otpor, u kojoj je Maks bio član još od samog početka, opet pokušala firerovo ubistvo u julu mesecu, ali da zavera nije uspela. Odmazda nacističke vlasti bila je nemilosrdna: na hiljade uhapšenih, od kojih je više stotina bilo pogubljeno tokom prividnih procesa. Kao i u svakoj diktaturi, izdajice su rizikovale najstrože kazne. Osuđivani su na giljotinu, vešanje.

Na Mostu umetnosti*, Ksenija se, osetivši mučninu, uhvati za ogradu. Hladan znoj sledi joj telo. Šta li se dogodilo Maksu? Da li su

---

* Na francuskom Le pont des Arts.

ga zarobili i odveli u Gestapove podrume u ulici Princ Albreht, gde su ga mučili njihovi mučitelji i dželati.

„Nije vam dobro, gospođo?“

Čovek je nosio smeđu uniformu francuskih oslobodilačkih snaga. Ksenija izbegnu njegov pogled i odmahnu rukom. Bilo joj je dosta tih vojnika i tog beskrajnog rata. Želela je mir i poraz Adolfa Hitlera koji je Evropu pretvorio u ruševine; želela je Maksa u svom zagrljaju, živog i zdravog, da čuje njegov smeh, njegov duboki glas, da mu vidi iskru neke bezbrižne sreće u pogledu; želela je da ga voli, toliko da se utopi u toj ljubavi. Ali možda je sve to bila samo iluzija, bilo je prekasno, Maks više nije pripadao ovom svetu, njegovo divno telo trunulo je u nekoj prljavoj jami, i dok je žurila pod olovnosivim nebom, na trenutak joj se zamagli vid.

Nataša je, sklupčana pod ćebetom, ležala na krevetu. U polutama svitanja nije uspevala da se ugrije. Kiša nije prestajala da pada, vlaga je prekrivala ledene zidove. Struja je dolazila na mahove, a jadan šporet na drva koji je njena majka bila postavila u kuhinji jedva da je mogao da zagrije prostoriju za vreme obroka. A toliko su joj bili potrebni toplota i svetlost kako bi pokušala da odagna tugu koja ju je pritiskala.

Povratak u Pariz nije prošao onako kako su očekivali. Iako se toliko radovala susretima, osećala se kao stranac u sopstvenoj kući. Gde je bio nestao taj prijatni miris pčelinjeg voska i naftalina koji ju je podsećao na detinjstvo? Čak i njena soba, s cvetnim tapetama i pažljivo poređanim knjigama na polici biblioteke, činila joj se kao neko usamljeno mesto. Bila joj je strana. S vremena na vreme, zadržtala bi verujući da čuje očev glas kako odzvanja praznim prostorijama.

Sve ove godine koje je provela daleko od prestonice, živela je kao po kazni, ignorišući osećaj duga prema porodici muža svoje tetke Maše, koja ju je bila prihvatila. Potajno, ljutila se na majku što je nije bila ostavila pored sebe. Kada joj je Ksenija objasnila da joj je sigurnije na selu, gde je bilo lako pronaći nešto za jelo u bašti ili na obližnjim farmama, Nataša je negodovala: više je volela da bude gladna u svojoj kući nego sita u tuđoj. Ksenija ju je oštro pogledala. Nije imala prava da se ljuti: mnoga deca dala bi sve kako bi bila tako zbrinuta. „Ali to je još gore od egzila!“ uzviknula je Nataša, besna. „Ne pričaj o onome o čemu ne znaš ništa“, kratko joj je odgovorila majka, koja nije podnosila

kaprice. U teškim trenucima, Ksenija je nametala svojim bližnjima nesumnjiv autoritet. Pitanje časti. „Život je nije mazio“, objašnjavala joj je Maša nežnim glasom kada bi joj se Nataša žalila na tu njenu strogoću. Devojčica je znala sve detalje iz prošlosti svoje majke. O bekstvu iz Petrograda kada je kao petnaestogodišnja devojčica pobešla od revolucije zajedno s bolesnom majkom, mlađom sestrom i bratom koji se upravo bio rodio, o izbegličkim kampovima, njihovom dolasku u Pariz, besanim noćima provedenim u vezenju haljina visoke mode na jednoj mansardi pre nego što će postati jedna od najpoznatijih muza fotografa dvadesetih godina prošlog veka. Njena majka nije bila ničega pošteđena, i zato je njeno držanje izazivalo divljenje. Nije oklevala da zbrine Feliksa i Lili, zatim da pronade način da ih zaštiti od hapšenja francuske policije, a Nataša je znala da joj nije bilo dovoljno to što je spasla decu Seligsonovih. Ali heroine istovremeno nose u sebi i nešto veličanstveno i nešto užasno. Da je samo bila pristala na to da je ostavi kod sebe u Parizu, Nataša bi barem mogla biti uz svog oca poslednjih godina njegovog života.

Na vest o njegovoj smrti, Nataša se bacila Kseniji u zagrljaj s jednakom spontanošću kao kada je bila dete, ali njeno telo bilo je kruto, lice uzdržano. Devojčica je intuitivno shvatala da se njena majka savladavala pomoću jake volje, i pozavidela joj je na toj snazi.

Neko pokuca. Feliks promoli glavu kroz odškrinuta vrata.

„Je li slobodno?“

Nataša se ispravi i prekrsti noge. On sede na krevet. Ne rekavši ništa, izvadi iz džepa cigaretu i kresnu šibicu koja osvetli njegovo visoko čelo, zamršene obrve, prav nos i pravilne usne, gustu crnu kosu i kovrdže na njegovoj rol kragni. Njegove okrugle naočare odbijale su svetlost. On povuče dim a onda joj pruži cigaretu. Imao je spretne ruke, nežne zglobove. Bila mu je zahvalna za to što je ćutao. Feliks nikada nije pričao samo da bi nešto rekao, što je njegovo prisustvo činilo još dragocenijim.

Poznavali su se već šest godina, od dana kada je njena majka zbrinula dva uplašena deteta, otrgnuta od svojih roditelja u Berlinu, gde su ih progonili nacisti. Nataša se još uvek sećala njihovog prvog susreta. Feliks je stajao u salonu, u tamnom kaputu, s vunanim šalom svezanim na grudima, veoma kratke kose, skoro obrijane glave, i držao je svoju mlađu sestru za ruku. Bio je vrlo bleđ, stisnutih usana, mračnog

pogleda. Ugledavši je, blago je podignuo bradu. Da bi joj prkosio, naravno, čime se povinuo nepisanim pravilima dece koja se nemilosrdno odmeravaju. Feliks je bio godinu dana stariji od nje i imao je tu privilegiju da bude dečak; međutim, Nataša Vodoje ga je primila pod svoj krov, u jednu prijatnu prostoriju u kojoj je pucketala vatra u kaminu, naoružana ljubavlju svojih bližnjih, svetom koji je poznavala do najsitnijih detalja, od školske sveske do tople čokolade koju su joj bili pripremali za užinu, dok je njemu bilo oduzeto sve: porodica, navike, njegova zemlja. Ima nečeg uvredljivog u činjenici da ste postali izbeglica, prepušteni milosti neznanaca. Odjednom, iščupani ste iz svoje sigurnosti i bačeni na neprijateljsku obalu. Iako to nije proživela, Nataša je razumela tu nelagodnost ispunjenu poniženjem. Moglo bi se reći da je to nasledila, jer je sudbina već jedanput i njenu porodicu bila jednako kaznila. Uхватила ga je za ruku na gotovo autoritativan način. „*Guten Abend und willkommen*“, rekla mu je na nemačkom, odlučnim tonom. Feliks je zadržao; ipak, bleđi osmeh zasjao je na njegovom uplašenom licu. I tako, bio im je dovoljan samo jedan pogled da bi se razumeli.

Nekoliko godina kasnije, u školskom dvorištu, u uzrastu kada deca žele da impresioniraju drugare svojom odanošću, Nataša je ponela breme Feliksa i Lili, tu ozbiljnu tajnu čije je otkrivanje moglo izazvati njihovo hapšenje i deportovanje u logor. Seligsonovi, ne samo što su bili Jevreji, nego su bili i Nemci. Dve nepopravljive greške koje su morale biti po svaku cenu sakrivene. Deca su rasla zajedno, usred tog haosa. Stariji su se uvek trudili da zaštite Lili, najmlađu, najslabiju. Slušali su kako nemačke čizme lupaju po kaldrmi tokom osvajanja slobodne zone, čitali obaveštenja *Komandantura* koja su objavljivala imena streljanih talaca, naučili da se kriju u žbunju, da nestanu kada se opasnost suviše približi. Ono što ih je povezivalo prevazilazilo je klasična dečja prijateljstva kojima je uvek pretila kratkotrajna ljubomora ili promena raspoloženja. Bili su odrasli ranije od većine drugih zato što nisu imali drugog izbora. Sudbina je načinila od njih decu rata i izbeglištva, decu tišine.

„Znaš šta me najviše boli?“ prošaputa ona.

„Reci.“

„Pitam se da li sam mu nedostajala na kraju, da li je zažalio što nisam bila ovde. Možda se osetio usamljeno, uplašeno...“

„Umro je u svojoj kući, pod svojim krovom. Danas je to pravi blagoslov.“

„Ali ne možemo se time zadovoljiti, zar ne?“ usprotivi se ona.

„Tvoj otac je znao da si živa i zdrava i da ti ne fali ništa. Nije mogao poželeti ništa više za svoju kćerku. To je ono što je roditeljima najvažnije.“

„Ipak, volela bih da sam mogla biti pored njega.“

Feliks uzdahnu, a onda promuklim glasom dodade:

„Razumem te.“

On joj uze cigaretu i povuče nekoliko nervoznih dimova. Nataša se približi i pripi se uz njega. Zнала je za uznemirujuće misli koje su ga mučile i često ga budile usred noći.

Feliks se nije odvajao od jedne crno-bele fotografije. Bila je pohabana usled stalnog gužvanja u džepu ili novčaniku. Predstavljala je jednu porodicu na okupu: crna, nasmejana žena, obučena u elegantnu haljinu ukrašenu brošem u obliku cveta i dugačkom niskom bisera, držala je na svom krilu bucmastu bebu, iza nje, elegantan muškarac, sa istaknutim crtama lica, inteligentnog pogleda, grlio je njihovo dvoje dece. Mogla se prepoznati Lili, koja je jednu ruku spustila na rame svoje majke, i Feliks kako se isprsio, smešći se. Uobičajena slika jedne srećne porodice. Pa ipak, nasuprot mnogim fotografijama tog tipa, suviše ulepšanim da bi bile iskrene, slika je otkrivala jednu drugačiju priču. Muškarac nije nosio kravatu, već svileni šal, nemarno svezan oko vrata, povijenih ramena, kao da se branio od vetra. Nestašna beba igrala se bisernom ogrlicom svoje majke, stavljajući je u usta. Glave naslonjene na ruku svog oca, Lili je gazila jedno stopalo drugim, a jedna joj je čarapica bila spala. Feliks se nije plašio da osmehom otkrije svoje krezave zube. Fotograf je umeo da uhvati autentičnost dece i blagost njihovih roditelja. Nije bilo ničeg izveštačenog, nametnutog. Fotografija je bila izvanredna, lepa i dirljiva, jer je svaka osoba koju je predstavljala bila potpuno opuštena.

Nataša je pretpostavljala koliku su patnju preživljavali Feliks i Lili. Njih niko nije pitao za mišljenje onda kada su morali da napuste Nemačku. Ni jedno ni drugo ne bi prihvatili to razdvajanje da su mogli da biraju, ili da su znali da će potrajati u nedogled. Prvih meseci, sa sigurnošću su iščekivali dolazak Sare, Viktora i njihove male sestre Dalije. Ksenija ih je tešila kako je najbolje umela, dajući im svakodnevnne časove iz francuskog kako bi usavršili jezik kojim je Feliks vladao

dosta dobro za jednog dečaka tih godina. Planirala je njihove dnevne aktivnosti kako ne bi bili prepušteni sami sebi; časovi klavira za Lili, sportske aktivnosti za Feliksa, koji je pokazivao izdržljivost na svakom zadatku. A onda se nad njihove živote, poput oštrog sečiva, nadneo rat. Izbegli na jug Francuske, bili su primorani da se nauče strpljenju, u onim godinama kada ta vrlina predstavlja neprestani izazov. Novosti od Ksenije stizale su im na kašičicu, putem odvratnih interzonskih ceduljica, gordih dokumenata jadnih duša, na kojima je trebalo precrtati nepotrebne oznake. Trinaest redova da bi se javilo da li su svi zdravo, bolesni, ubijeni ili zarobljeni, da bi tražili namirnice, najavili zaposlenje ili polazak u školu. Trinaest redova za višečlane porodice.

„Ponekad se pitam da već nije suviše kasno“, reče Feliks. „Kako ćemo se pronaći nakon svega ovoga? Šta ćemo jedni drugima reći?“

„Kada te roditelji čvrsto zagrle, neće ti biti potrebne reči. Biće dovoljan samo jedan gest, videćeš.“

„Pričaš sa mnom, a ne s Lili“, odgovori on. „Ne treba da pokušavaš da me težiš. Misliš kao i ja da su možda mrtvi. Pošto nikada nismo dobili nikakve vesti o njima, ne možemo a da ne strahujemo od najgoreg. Moj otac je bio profesor na univerzitetu. Sumnjam da bi preživio prinudan rad u logorima. A i mama nikada nije bila veliki sportista. Upravljala je kućom 'Lindner' i provodila vreme dizajnirajući haljine. Zaista, nisu bili baš neke atlete.“

U njegovom glasu osetila se doza podsmeha, kao da su njegovi roditelji bili krivi zato što nisu imali natčovečanske fizičke sposobnosti. Svog oca nije bio video još od novembra 1938. kada su nacisti upali u njihovu vilu, u Grunevaldu, usred noći. Isprevrtali su nameštaj, polomili ogledala, ispraznili dušeke. Feliks je bio uspeo da se sa svojom majkom i prestrašenim sestrama sakrije u skrovište u dvorištu, ali njegovog oca primorali su da uđe u auto s njima. To je poslednja slika koju je sačuvao o njemu: čovek u pidžami, prebledelog lica, ogrnutog kaputom, koji ničim više nije vladao, koji nije mogao da spreči da mu ženu i decu izbace na ulicu u ledeno zimsko jutro; uljez izbačen sa univerziteta, kome su oduzeta sva građanska prava, i zvanje profesora; čovek koji je postao kriminalac zato što je rođen kao Jevrej. On se zagleda u zid. Oči su ga pekle, a krv mu je navirala u slepoočnice. To sećanje uvek je u njemu izazivalo užasavanje pomešano s gorčinom, jer je jasno

shvatao da je osećao sažaljenje prema svom ocu, a to je najtragičnije osećanje koje dete može doživeti.

Feliks se na jedan brutalan način suočavao sa istinom. U njegovim očima adolescenta, da bi čovek bio potpun, morao je biti izložen jednoj zaslepljujućoj svetlosti koja podseća na izolovanost, i koju samo mudrost može ublažiti tokom godina. Nataša i on prepoznavali su se u toj potrebi za jasnoćom. Kada bi se suočavali sa svojim najtajnijim strahovima, njih dvoje bi se našli u nekoj vrsti ekstaze. Samo, ispod njihovih nesigurnih pojava, Feliks je loše sakrivao svoju tugu. Nije mogao da prihvati ideju da su mu roditelji mrtvi. A Dalija? Njegova sestra, ona je barem bila puna života, s bucmastim telom i smejalicama koje su se pravile na njenom licu čim bi se nasmejala.

„Nikada ni na sekundu nisam pomislila da su mrtvi“, reče Nataša. „Ali sigurno su izmučeni i trebaće im vremena da se oporave. Moguće je preživeti najteže izazove. Moja porodica je primer za to, zar ne?“

„Trebalo je da ostanem s njima i pomognem im“, insistirao je on.

„Želeli su da te stave na sigurno. To je uloga roditelja. Zar nije to ono što si maločas hteo da mi objasniš?“

„Ja sam, znači, kruna njihovog žrtvovanja. Težak ožiljak...“

„Ti si, zasigurno, mladić koji suviše razmišlja“, reče Nataša skočivši s kreveta. „Hajde da izađemo, zagušljivo je.“

Kada se začulo kucanje na vratima, sedeli su za kuhinjskim stolom oko variva od šargarepe, naizgled bljutavog, koje je Nataša mrzovoljno posmatrala. Lili je i dalje nosila vuneni šal a Ksenija je bila ogrnula dve marame preko ramena sa elegancijom na kojoj joj je kćerka zavidela. Razmeniše uplašene poglede. *Koliko će nam još vremena biti potrebno da ne trzamo kao krivci*, pitala se Nataša.

„Idem da vidim ko je“, reče ona dok se zvono neprekidno oglašavalo.

Čovek je nosio značku FFI (francuske vojske), izgužvan kačket i jaknu neodređene boje. Oko njega su stajala dva policajca u uniformama. Bledo svetlo sa stepeništa naglašavalo je njihova namrštena lica. Stajali su kao grabljivci, vrebajući Natašu opakim pogledima. Devojka oseti kako joj se steže želudac.

„Gospodo?“ reče ona suvim glasom.

„Da li je ovde gospođa Vodoje?“ upita čovek s kačketom.

„Zašto?“

Agresivan nastup uvek je kod nje izazivao pobunu. Nataša je bila jogunasta prema zapovedništvu. Jedna crta karaktera žena Osolinovih. Njena tetka, Maša, bila je odbila da Feliksa i Lili upiše na popis Jevreja, kao što nijednog trenutka nije ni pomislila da im naši je žutu zvezdu na rukav. Kada je njena majka bila donela lažna dokumenta, Nataša je pomogla Seligsonovima da prihvate nove identitete. Osolinovi ne pokazuju poslušnost ni prema kome. Naročito ne prema jednom neznancu, zapuštene brade, koji gleda s visine, sumnjičavo.

„Da li je ona ovde, jeste ili nije?“

Nemoćna, devojka oseti olakšanje čuvši svoju majku kako prilazi.

„Šta želite, gospodo?“ upita Ksenija mirnim glasom.

„Vi ste gospođa Vodoje?“

„Da.“

„Poći ćete s nama u komesarijat.“

Nataša zadrhta. Nemci su bili otišli, Gestapo više nije terorisao narod, ali zamenili su ih neki drugi ljudi od položaja. Francuska je plaćala svoje račune, i to najčešće neprimetno. Mirna, njena majka, zagleda se svojim bistrim pogledom u tri čoveka pred njom.

„Pretpostavljam da imate nalog“, reče Ksenija, na šta jedan od njih izvadi papir iz džepa. „U redu“, odgovori Ksenija bacivši pogled na ceduljicu. „Dajte mi trenutak da uzmem svoje stvari.“

„Poći ću za vama“, reče jedan iz FFI.

Trojica ljudi udoše u stan. Nataša je bila zaprepašćena majčinom reakcijom, koja nije odavala ni ljutnju ni negodovanje, već neku čudnu pasivnost koju je tada prvi put videla kod nje. U svojoj sobi, Ksenija složi papire u torbu, dok ju je čovek s kačketom na glavi čekao nonšalantno naslonjen na zid. Prisustvo tog podrugljivog stranca u njihovom stanu zbunjivalo je i ljutilo Natašu. Njega je zabavljalo da joj ne persira, držeći sve vreme ruku u džepu. Poslednjih meseci, muškarci su je sa zanimanjem posmatrali. Njoj je to bilo neobično, naročito dok su joj ovi stranci nametali nekakav autoritet. Ovaj joj je stavljao do znanja da poseduje oružje, u šta ona nije ni sumnjala. *Fifji* se više nisu šetali s podignutim mitraljezima, raskopčanih košulja i razbarušene kose, kao u najsrećnijim trenucima oslobođenja, ali i dalje su pokazivali jednaku aroganciju.

„Šta se događa, mama? Ne razumem. Zašto pristaješ da ideš u komesarijat?“

„Ne brini, dušo“, reče Ksenija uzimajući iz ormara jedan topao džemper. „Sigurno je u pitanju neki nesporazum.“

„Ti pričaš o nesporazumu!“ zagrmje čovek. „Svi govorite isto... a dovoljno je samo da vam se pod nos stavi nekoliko malih dokaza o vašim gadostima i odmah menjate ton. Tako ćete i vi, draga gospođice. Videćemo kako ćete se snaći u tom trenutku.“

Nataši se smrači pred očima. Pomisli da će se prvi put u životu onesvestiti. Taj strah je podseti na najgore trenutke okupacije. Poslušnost njene majke koja je, ne opirući se oblačila svoj kaput, govorila joj je da se radi o nečemu ozbiljnom. Sleđenoj, činilo joj se da se nalazi na ivici provalije.

„Nešto nije u redu, tetka Ksenija?“ zabrinu se Feliks.

„Moram da pođem sa ovom gospodom u komesarijat“, objasni Ksenija. „Sigurna sam da neće potrajati. Možda nekoliko sati. U najgorem slučaju, dan-dva. Imate novca i bonove za hranu. Hoću da idete na kurseve kao i obično. Brzo se vraćam.“

„To vi kažete“, ironično reče čovek. „Sada požurite! Dosta brbljanja.“

Njegov pogled postade mračan. Priđe radnom stolu i nervoznom rukom prelista nekoliko papira. U salonu, policajci su razgovarali tihim tonom. Čistka je bila reč koja se mogla pročitati sa svih usana. Francuzi su tražili pravdu. Za streljane, deportovane, maltretirane. Za taoce iskopane iz zajedničkih grobnica. Za četiri godine koje su istraumirale zemlju. Bežeći na drugu obalu Rajne, Nemci su bili udvostručili svoju brutalnost ostavljajući za sobom krvavi trag poslednjih egzekucija. Može li se zameriti onima, koji su se, poludeli od patnje, svetili ne čekajući da nečije srce samo presudi? A ni svi ti pravednici nisu bili anđeli. Nataša je znala da su neki koristili situaciju da se oslobode nevinih – konkurenta, napornog komšije, ljubomorne žene. Odjednom, pred očima joj se pojavi neverovatna slika njene majke kako luta ulicama, obrijane glave, u poderanoj odeći.

„Neću da ideš!“ povika ona, dok joj srce jako lupalo.

Majka je uhvati za ramena i uputi joj dubok pogled.

„Sve će biti u redu, Natašice. Obećavam ti. Treba samo da se raščiste neke stvari. Ne brini, srce moje“, dodade ona na ruskom. „Nemoj da praviš dramu, molim te.“

Ksenija se zagleda u devojčino iskrivljeno lice pokušavajući da na nju prenese malo svoje snage. Nasuprot Nataši, nju nije iznenadila ova poseta. Istinu govoreći, očekivala ju je već neko vreme, otkako su je iz banke obavestili da su računi njenog supruga ugašeni. Srećom, u avgustu je dobro uradila kada je podigla veću sumu gotovine. Gabrijela su smatrali za „sumnjivca koji je sarađivao s neprijateljem“. Njegovo ime sigurno se nalazilo na listi koju je bio objavio Sekretarijat za unutrašnje poslove, sličnoj onima koje su tokom rata objavljivale novine u ilegali. To što je Gabrijel bio mrtav nije menjalo ništa. Istraga je morala da se sprovede. Sigurno je okrivljuju za saučesništvo svom suprugu. Osim ako je neko nije prijavio iz njoj nepoznatih razloga, neki stari neprijatelj, neka neiskazana mržnja... Već dva meseca, na hiljade ljudi trunulo je u zatvorima bez parnica, bez suđenja. Za mnoge od njih bilo bi zaista neizvodljivo dokazati da su uopšte bili zatvoreni. Ipak, Ksenija je znala da Gabrijelu nije bila čista savest. Neumoljiva mašina nacionalsocijalizma fascinirala ga je još sredinom tridesetih godina, tokom njihove posete Berlinu, za vreme Olimpijskih igara. Svih ovih mračnih godina, taj čovek od moći umeo je vešto da povlači konce u igri, samo Ksenija nije znala koliko je daleko u tome bio stigao, jer on nije bio pričljiv suprug kada su poslovi bili posredi. Ipak, najviše je strahovala od Natašine reakcije, kada bude otkrila da njen otac nije bio hrabri junak koga je dete bilo postavilo na pijedestal.

„U tom slučaju, idem s tobom!“ insistirala je Nataša.

„Ne dolazi u obzir. Ostaćeš s Feliksom i Lili. To je veoma bitno, čuješ li me?“

Nataša je oklevala. Feliks je stajao malo iza njih, bledeg lica. Devojka je bila sigurna u to da ih Lili sluša iza kuhinjskih vrata. Seligsonovi su imali lažne papire a rat još uvek nije bio završen. Sve dok Nemci ne budu konačno bili pobeđeni trebalo je biti strpljiv i primiriti se. Nikad se ne zna. Ona klimnu glavom i, stisnuvši zube, pristade.

„Sad je dosta!“ prasnu čovek s kačketom uhvativši Kseniju za nadlakticu.

On je povede u salon a policajci krenuše za njima. Prolazeći pored jednog stočića, ruka mu zakači vazu koja pade na parket i razbi se. Nataša zadrža vrisak. Na stepenicama, njena majka je morala da preleće preko gazišta, čvrsto opkoljena trojicom ljudi. Potresena, Nataša potrča za njom.

„Vraćaj se u kuću!“ viknu Ksenija.